

299053

N. BĂNESCU
Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române

Dobrogea bizantină

Extras din Volumul festiv al revistei „Analele Dobrogei”,
Anul XIX, vol. II, 1938.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CERNĂUȚI 1938

Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”
21445

N. BĂNESCU
Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române

Dobrogea bizantină

Extras din Volumul festiv al revistei „Analele Dobrogei”,
Anul XIX, vol. II, 1938.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CERNĂUȚI 1938

Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”
21445

DOBROGEA BIZANTINA

În perioada imperiului bizantin, dela Constantin cel Mare până în zilele Paleologilor, Dobrogea a fost un teritoriu expus năvălirilor. Pe aici pătrundeau mai repede barbarii dela Nord în provinciile imperiului, iar Scythia Minor, Dobrogea romană, plină de orașe înfloritoare, era, măcar la început, pentru dâșii o pradă care ispătia. Aici erau și trecerile mai ușoare peste fluviu.

Impărații și-au dat seama de timpuriu de însemnătatea acestei adevărate fortărețe la granița de Nord și, încă dela întemeierea Bizanțului, ei s'au preocupat constant de organizarea apărării către gurile Dunărei. Cetățile au fost mereu restaurate, forturi nouă create pe linia fluviului, garnizoane puternice așezate într'însele. Aceste întăriri ale malului dunărean aveau puncte de sprijin dincolo, în ținuturile din stânga apei: cele două maluri se aflau astfel într'o legătură continuă, pe care barbarii înșiși, fără să vrea, au înlesnit-o.

Goții și-au avut centrul așezării lor la Nordul gurilor Dunărei, în Sudul Basarabiei actuale, de unde se aruncau sistematic asupra imperiului. Pentru a-i ținea în respect, Constantin cel Mare asigură la Transmarisca (Turtucaia de azi) legătura celor două maluri ale Dunărei, construind dincolo, la Răsărit de Oltenița, cetatea *Constantiniana Daphne*. El a legat malurile și în Oltenia, durând un pod de piatră, care ducea dela Nord de Oescus la Sucidava (aproape de Celeiu). Aceste două treceri, bine alese, asigurau un control neîntrerupt dincolo de fluviu și o repede intervenție la nevoie. Ele strănsă atât de tare ținuturile din stânga Dunărei cu imperiul, în cât, după expresia învățațului CARL PATSCH, „dușmanul putea să se socotească învins, iar vechea provincie Dacia ca încorporată imperiului“¹⁾. Mai înainte de aceasta, Constantin venise (323) la Dunăre,

¹⁾ *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. III. Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius. I Teil: Bis zur Abwanderung der Goten und Taifalen aus Transdunavien* (Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, Sitzb., 208 Bd., 2 Abhandl.). Wien u. Leipzig 1928, p. 20—21.

în urmărirea Goșilor lui Rausimod, trecuse fluviul dincolo după dânșii, lovindu-i în câmpia noastră, unde cei mai mulți pieriră împreună cu șeful lor. Urmașii marelui împărat au continuat politica sa. Valens trecu, la 367, împotriva Goșilor, prin acelaș vad dela Transmarisca=Daphne, iar peste doi ani îi ataca în părțile Basarabiei. Stăpânirea romană în Scythia Minor a fost puternic întărită de dânșul. Când apoi Goșii, împinși de Huni, sunt admiși în imperiu, și ridică apoi armele împotriva lui, Bizanțul a trecut prin momente de groază. Energia lui Theodosius cel Mare a impus, după lupte grele, ordinea. La începutul veacului al V-lea, primejdia gotă era înlăturată.

În epoca năvălirii Hunilor, la gurile Dunărei apărarea se păstrează încă tare. Pe timpul minorității lui Theodosius II, destoinicul Anthemius organizează flota în apele Dunărei, și ea va fi de acum una din forțele imperiului la fruntaria de Nord. Șaptesprezece garnizoane cantonau, în această epocă, în Scythia Minor, comandate de un duce ¹⁾.

Iustinian, se știe, întări puternic toată linia Dunărei, până la Mare: el restaură cetăți și castele, ridică altele nouă, pe ambele maluri. Opera aceasta fu îndeplinită în mare măsură și în Scythia Minor. De la începutul domniei, el numea pe Chilbudios strateg al Thraciei, „pentru paza Dunărei“ (ἐπι τῆ τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ φυλακῆ). Socotind că, prin desele lor năvăliri, Hunii, Anții, Sclavonii făcuseră mari pagube Romanilor, împăratul îi dădea ordin să împiedece cu orice chip pe barbari de a trece fluviul ²⁾.

În a doua jumătate a veacului al VI-lea, apare la frontiera de Nord un nou popor turanic, Avarii. Ei iau locul Hunilor, la Dunărea-de-mijloc, coborând în provinciile imperiului, împreună cu Sclavonii din ținuturile noastre și cu rămășițele Gepizilor. din părțile Tisei. Bizanțul duce o luptă grea cu noii năvălitori.

Atacul Avarilor se întinde de-a lungul celor două Moesii, până în Scythia Minor, ceia ce face pe d. IORGA să presupună, la Nordul gurilor fluviului, un al doilea „ring“ al barbarilor. Istoricul SIMOKATTES, un contemporan, a înregistrat aceste lupte, dându-ne o prețioasă informație privitoare la romanitatea Dobrogei. Ea se păstrase puternică, în multele cetăți întărite al provinciei, și putea înfrunta acum, cu propriile sale puteri, valul de barbari. Oștile imperiului nu erau de ajuns pentru a face față, pe linia întinsă a Dunărei, deselor năvăliri. Lipsite de garnizoane, orașele au fost silite să se îngrijească singure de

¹⁾ *Notitia Dignitatum*, ed. Seek, cap. XXXVI, comentariul lui Böcking.

²⁾ PROKOPIOS, *De bello goth.*, ed. Haury. p. 354, 3.

apărarea lor. Expunerea lui Simokattes nu lasă nici o îndoială în această privință: „orașul se împotrivi“, „orășenii rezistară“, se ex-primă dânsul¹⁾. Buzuindu-se astfel pe propriile lor forțe, aceste orașe își luară o libertate, pe care adesea istoricul bizantin o semnaleză²⁾. Ea a putut crește cu vremea, situația în aceste primejduite locuri păstrându-se mereu critică, și nu e de mirare dacă un spirit de in-dependență se constată aici mai târziu, aruncând orașele dela Dunăre în conflict cu imperiul.

Când Bulgarii au venit în apropierea noastră, în regiunea pe care Bizantinii o numesc *Oγλος și care trebuie așezată fără discuție la Nordul gurilor Dunărei, puhoiul slav se scursese, fărât de Avari, în Peninsula Balcanică. La 676, Isperich își trece hoardele peste fluviu și se așează la poalele povârnișului de Miază Noapte al Balcanilor, către Mare, punând astfel temelia Statului bulgar.

Atenția noilor veniți se îndreaptă statornic spre Miază=zi și Apus. Niciodată istoria n'a înregistrat o expansiune a Bulgarilor spre Nord. Singur ținutul de unde veniseră, Oγλος, făcu, un timp, parte din stăpânirea lor. Acolo, în colțul basarabean, și-a strămutat Krum populația fărâtă în robie de la Adrianopole, când orașul căzu, în 813, în mâinile sale. Căci acesta e adevăratul înțeles al „Bulgariei de dincolo de Dunăre“ (εις Βουλγαρίαν ἐκσίδεν τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ), expresia anonimului Vieții lui Leon. Ne-o arată, în chip hotărât, întreg episodul repatrierii populației deportate de Krum. Faptele se petrec în Bugeac. Acolo dau lupta „Macedonenii“ — cum îi numesc Bizantinii, după provincia de origine — cu Bulgarii, pentru a ajunge la corăbiile trimise de împăratul Theophilus (836), spre a-i imbarca; acolo numai Maghiarii vecini au putut fi chemați în ajutor de Bulgari³⁾. Episodul ne arată, în acelaș timp, cât de nominală era stăpânirea bulgară chiar în locurile vechei lor așezări. O dominație a lui Krum, pe care atâția o admit, în stânga Dunărei, n'a existat niciodată.

În orașele de la Dunăre și Pontul Euxin, romanitatea, atât de viguroasă mai înainte, n'a putut slăbi, în această epocă a începuturilor Statului bulgar. Flota imperiului e necontentit în apele Dunărei, în toată perioada luptelor Bizanțului cu Bulgarii.

¹⁾ Ed. de. Boor. p. 103.

²⁾ *Ibidem*, p. 270.

³⁾ V. N. BĂNESCU, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, Ac. Roum., extr. du „Bulletin de la section historique“, XIII, p. 5—6.

După moartea țarului Simeon (927), Statul bulgar decade. Sviatoslav, Marele Prinț de Chiev, chemat de Bizantini, îi dă lovitura de moarte (967—969). Dar nevoind să plece din aceste locuri, cu toate somațiile făcute de împărat, Sviatoslav e zdrobit de Tzimiskes, după un sângeros asediu de trei luni la Dorostolon (Silistra), în vara a. 971. Acolo, pe timpul asediului, s'au prezentat împăratului soli din Konstantia și din alte fortărețe de dincolo de Dunăre, pentru a-i cere iertare și a se preda, împreună cu fortărețele lor¹⁾. În stânga fluviului se păstrau prin urmare cetăți, cu o populație care numai barbară nu putea fi. În fața impetuoasei năvăliri a Rușilor — ei desființară în câteva zile Statul bulgar — această populație a putut pactiza, de nevoie, cu năvălitorii, ajunși apoi dușmanii imperiului. Rușii odată expulzați, Bulgaria danubiană a fost anexată ca provincie bizantină. Înainte de a se întoarce, biruitor, în Capitală, Tzimiskes s'a îngrijit de castelele și orașele ambelor maluri ale Dunărei, lăsând în ele garnizoane tari²⁾.

Dobrogea ajunsese astfel din nou bizantină. Un strateg fu așezat la Dorostolon (Dristra), având în grijă paza fluviului, cum o avuseră, înainte de creșterea Statului bulgar, șefii militari ai Thraciei.

Cincisprezece ani mai în urmă, Statul bulgar reînvie, în Apusul Peninsulei, prin talentul militar al lui Samuel, care dispută cu îndârjire Bizanțului hegemonia în Balcani. Energia îndărătnică a împăratului Basilios II zdrobi, după lungi și crâncene războaie, rezistența bulgară. Țaratul lui Samuel se năruie, pentru a reînvia tocmai la sfârșitul veacului al XII-lea, prin dinastia românească a Assanilor.

Am expus, în mai multe rânduri, prefacerea vieții politice a Peninsulei Balcanice, pe urma biruinței Bulgarohtonului³⁾. Întreg teritoriul fostului Stat bulgar se organizează în două „theme” bizantine, provincii administrate militar. Una cuprindea ținutul vechei Bulgarii danubiene, cu reședința la Dorostolon (Dristra), Silistra noastră de azi. Șeful militar, cu titlul de strateg, dux, archon sau katepano, avea comanda asupra „orașelor și ținuturilor dela Dunăre”, — „paristriene”, cum le numesc izvoarele bizantine, termen derivat dela *Istros*, numele

¹⁾ Cedrenus, II, 401, 19 sq.

²⁾ *Ibid.*, II, 412, 19 sq.

³⁾ V. în special *Changements politiques dans les Balkans après le conquête de l'empire bulgare de Samuel (1018)*. *Nouveaux duchés byzantins: Bulgarie et Paristrion*. Ac. Roum., Bull. de la sect. hist., t. X, 1923; *La question du Paristrion*, Byzantion, VIII 1933).

fluviului în cursul său inferior. De aici termenul administrativ-militar de *Paristrion*, pe care-l aflăm la Anna Comnena, *Paradunavon*, *Paradunavis* este un termen echivalent, care se întâlnește de asemenea în izvoare: doi dintre comandanții acestui ducat de frontieră poartă, pe sigiliile ce ni s'au păstrat dela dânșii, titlul de *Κατεπάνω τοῦ Παράδουνάβου*¹⁾. Termenul e de aceeași formație bizantină, derivat dela *Dunavis*, numele fluviului în gura vechei populații a ținutului. Am putut stabili, în cursul veacului al XI-lea, o serie de opt duci de Paristrion sau Paradunavon. Părțile de Apus ale Peninsulei Balcanice au fost organizate în alt ducat, a cărui reședință era la Skoplje, pe Vardar. El poartă numele țaratului ce înglobase aceste părți ale Peninsulei, cucerite cu atâta vărsare de sânge: șeful său e intitulat *δοῦξ τῆς Βουλγαρίας*, duce de Bulgaria.

Aceste rezultate, stabilite de noi, au fost primite de învățați; ele au intrat în circulație. Noua situație, creată în Balcani, după prăbușirea țaratului bulgar al lui Samuel, se păstrează neschimbată, în tot cursul veacului al XI-lea și în toată perioada Comnenilor.

Moartea glorioasă a Basilioș II deschide o perioadă critică pentru imperiul bizantin. Ea ține mai bine de o jumătate de secol, până la întronarea dinastiei Comnenilor.

Frontiera Dunărei e îndată luată cu asalt de nomazii stepei: Pecenegi, Cumani și Uzi. O luptă aprigă se dă acum la această frontieră, pe care Comnenii o apără îndârjit. Ducele de Silistra e, de multe ori, neputincios a ține piept năvălitorilor; armatele ducilor vecini de Thracia și Bulgaria aleargă în ajutorul său. Invinși uneori, Bizantinii se întorc cu forțe proaspete împotriva barbarilor, și nu dezarmează până ce nu curăță locurile de dânșii. Un învățat atât de cunoscător al împrejurărilor cum e TOMASCHEK, nu pregetă a afirma că, sub Ioan II și Manuel I Comnenul, stăpânirea bizantină obține iarăși pe țărmul drept al Dunărei o situație necontestată²⁾.

Populația romanică a Dobrogei se obișnuiește tot mai mult cu barbarii turanici, cari cutreierau într'una ținuturile. O sinteză se îndeplinește la Dunăre cu acești nomazi ai stepei, cum atât de bine lămurește d-l IORGA³⁾. Regimul fiscal bizantin, adesea apăsător, a putut arunca aici pe locuitori, cum s'a întâmplat și aiurea, alături de

¹⁾ Unul dintre aceste sigilii a fost găsit la Silistra și a fost descris de noi în *Échos d'Orient*, 1937 (*Sceau inédit de Katakalon, Katépano de Paradounavon*).

²⁾ *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, 297.

³⁾ *Istoria Românilor*, vol. III, capitolele IV și VI.

barbari, sculându-se împreună împotriva imperiului. Așa trebuie să înțelegem acea răscoală a populației din orașele de pe țărmul drept, pe la 1070, pe care atât de amănunțit ne-o zugrăvește un contemporan perfect informat, istoricul ATTALIATES. Populația aceea amestecată, vorbind „toate limbile“, pentru care scriitorul are termenul caracteristic de *μειοβάρβαροι*, era desigur alcătuită de urmașii vechilor coloniști, din barbarii trecuți la imperiu, din mercenarii garnizoanelor, din Grecii, cari făceau acolo negoțul și din Bulgarii fostului stat desființat. Dar, într-o regiune adânc pătrunsă de romanitate și guvernată acum direct de imperiu, trebuie să admitem că elementul romanic era preponderant. În nici un caz populația aceasta nu poate fi confundată cu Pecenegii, cum fac atâția grăbiți, în ciuda textelor categorice: acestea o deosebesc hotărât de barbarii, cu cari intră în tratative, pentru a-i atrage în acțiunea ei. Așa pornește, sub Mihail VII Dukas, răscoala, *ajutată* de Pecenegi. Pentru Attaliates, locuitorii orașelor dunărene sunt *ἐγχώριοι*, „oameni din loc“, „indigeni“; ei aveau la Silistra un șef al lor, Tatus¹⁾, pe care îl vom întâlni, după mai bine de un deceniu, și la Anna Comnena. Este evident că nu putem considera pe Pecenegi ca „localnici“, „indigeni“ în Paristrion.

Mișcarea începută sub Mihail VII n'a putut fi înăbușită și, când Alexios I Comnenul ia în mâinile sale frânele imperiului (1081), el află încă la Dunăre situația critică. Fapte nouă o agravează chiar. Imprejurările erau, în adevăr, prielnice pentru ca răscoala să ia proporții: la Silistra Tatus, vechea căpetenie a rebelilor, cu rudele sale; la Vicina Sesthlay, în alte locuri alții; Pecenegii, vechi aliați, se găseau acum la largul lor în acele părți, unde autoritatea imperiului nu mai era reprezentată,— Nestor, trimis ca duce în Paristrion, trecând de partea rebelilor; Manicheii, în conflict cu împăratul, erau în apropiere și se unesc la mișcarea răsvrățiților. Numărul acestora e sporit, în sfârșit, și de Cumani, aduși de peste Dunăre de Tatus. Cu toții ridică armele asupra imperiului, și Alexios Comnenul a trebuit să poarte lupte grele, pentru a restabili ordinea.

Toată această mișcare, cu tendințe de autonomie, pornită din orașele dunărene, a fost inițiată de populația localnică; acele mici organisme politice, semnalate de Anna Comnena, aveau prin urmare, cum bine a văzut d. IORGA, caracter românesc. Existența Românilor în acele părți nu mai este acum o enigmă: ea e confirmată de în-

1) Am dovedit că *Tatrys* e la Attaliates o falsă transcripție pentru *Tatus*.

săși principesa scriitoare, care, în două rânduri îi pomenește cu numele lor de „Vlahi“: odată, vorbind de acel Pudilos, „fruntaș al Vlahilor“ (ἔκκριτος τῶν Βλάχων), care aduce împăratului, la Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre¹⁾; altă dată, când povestește că „Vlahii“ au condus pe Cumani pe potecile trecătorilor din Haemus, spre a ajunge la Goloe²⁾. Două generații mai în urmă, Românii erau atât de numeroși în Paristrion, în cât împăratul Manuel a putut ridica dintre dânșii, pentru expediția sa împotriva Ungurilor (1166), „o mare mulțime“ (Βλάχων πολὺν ὄμιλον³⁾).

La sfârșitul perioadei Comnenilor, înființarea noului Stat bulgar al Asăneștilor s'a sprijinit pe numeroasa populație românească din Balcani și dela Dunăre. În luptele cu Bizanțul, el caută adesea ajutorul populației din stânga fluviului, unde simbioza româno-cumană se îndeplinise.

Epoca Paleologilor readuce influența bizantină în Dobrogea. Viața religioasă a provinciei continuă a atârna de Patriarhia Constantinopolei. Vicina, emporiul atât de activ, în cursul acestei perioade, a fost și un centru religios însemnat, o Metropolie, pentru populația, oricât de amestecată, a acestor locuri dunărene, nu pentru problema-ficii Ruși dela Dunăre, cum pretind, cu absurditate, învățați de dată recentă. Documentele genoveze de pe la 1450—1470 — și am publicat un număr din ele — cuprind multe nume de Români din Vicina, aflați în serviciul Caffei. Ei nu lipseau prin urmare dela gurile Dunărei, în această epocă.

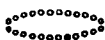
Autoritatea bizantină se simte acum și politic, în aceste părți. Mihail VIII Paleologul putea așeza în locurile de Sud ale Dobrogei pe Oguzii lui Izeddin (1263). Imprejurările acestei colonizări au fost de curând lămurite mai bine de păr. V. LAURENT, în conferința desvoltată cu prilejul inaugurării Institutului ce conduce la București. Mesembria și Anchialos formează, la sfârșitul veacului XIII, un apănagi, în legătură cu Bizanțul, pentru principele Myltzes. Pe la mijlocul veacului XIV, găsim la Caverna un senior, Balica, vasal imperiului. Dobrotici, care-i urmează în această stăpânire, are titlul de „despot“, în legătură cu aceeași suzeranitate a Bizanțului, și acest titlu trece lui Mircea cel Bătrân, „despotus terrarum Dobrodiicii“.

1) II, 61, 29, ed. Reifferscheid.

2) II, 62, 28.

3) Cinnamus, 260.

Toate aceste fapte ne arată vitalitatea vieții romane, în ținutul dintre Dunăre și Pontul Euxin. Opera Bizanțului n'a fost în aceste părți mai mică decât aceea a vechii Rome. Ne-o atestă izvoarele istorice, timp de o mie de ani, mulțimea covârșitoare a monetelor din toate epocile, dela toți împărații, fără întrerupere, sigiliile de plumb descoperite la Silistra, ruinile atâtor cetăți, care așteaptă încă a fi explorate.

BIBL. UNIV. CLUJ
BCU Cluj / Central University Library Cluj
7177 31. XII. 1938
EXEMPLAR LEGAL